

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาส ภิกขุ
BUDDHIST POLITICAL SCIENCE LEADERSHIP IN THE BUDDHADASA
BHIKKHU PERSPECTIVE

¹พระไกรสร ศรีธีรภพ

¹Phra Kraisorn Sririphop

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, นครศรีธรรมราช

Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat Provide

¹Sririphop.krai@gmail.com

Received: May 13, 2025; Revised: July 21, 2025; Accepted: August 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำตามแนวพุทธทาสภิกขุในทัศนะรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ 2) ศึกษาทัศนคติภาวะผู้นำตามแนวพุทธในการใช้หลักศีลธรรมนำสังคม 3) ศึกษาทัศนะความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุต่อภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม 4) ศึกษาเจตนารมณ์ของผู้นำในการใช้แนวคิดภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้แนวความคิดอิงหลักแนวคิดภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นด้านหลักสำคัญในแนวคิด ที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ที่มุ่งเน้นภาวะผู้นำตามแนวพุทธในทัศนะพุทธทาสภิกขุ ที่จะทำประโยชน์ส่วนรวมแก่สังคม ซึ่งทางผู้ศึกษาเห็นว่า แนวทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทรรศนะพุทธทาสภิกขุ เป็นหลักแห่งความผาสุกในสภาวะของผู้นำที่มีทัศนะตามแนวทางของ ท่านพุทธทาสภิกขุ ตลอดจนถึงการแก้ปัญหาทางสังคม ผู้ศึกษาขอเสนอผ่าน บทความ “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุ” เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ทางสังคม

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, เจตนารมณ์, รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

¹ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

The aims of this research were to 1) Study the concept of leadership according to Buddhadasa Bhikkhu from the perspective of Buddhist political science 2) Explore the attitude toward Buddhist-style leadership emphasizing morality as a guiding principle for society 3) Examine Buddhadasa Bhikkhu's views on leadership in organizing society through Buddhist methods and 4) Study the intentions of leaders in applying Buddhadasa Bhikkhu's leadership concepts. The theoretical framework is based on the concept of leadership according to Buddhadasa Bhikkhu, with a primary focus on applying Buddhist principles as the core values. These values emphasize spiritual well-being and aim to promote leadership in the Buddhist perspective that benefits the public. The researcher views that the Buddhist political approach and the leadership perspective of Buddhadasa Bhikkhu represent a path to social harmony and well-being. His perspective provides guidance for leaders to solve social problems through Buddhist principles. Therefore, this article, "Buddhist Political Science: Leadership in the View of Buddhadasa Bhikkhu," is presented as a guideline for practical application in society.

Keywords: Leadership, Intention, Buddhist Political Science

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่สังคมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความขัดแย้งและปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ทวีความรุนแรงขึ้น ส่งผลให้เกิดความต้องการภาวะผู้นำที่สามารถประคับประคองและนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขและยั่งยืน ภาวะผู้นำในบริบทดังกล่าวจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงความสามารถในการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ควรครอบคลุมถึงจริยธรรม คุณธรรม และเจตนารมณ์ที่มุ่งสู่ประโยชน์ส่วนรวม พุทธทาสภิกขุ พระภิกษุผู้มีบทบาทสำคัญทางด้านศาสนาและปรัชญา เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่เน้น "การละอัตตา" และ "การเสียสละเพื่อส่วนรวม" ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 แนวคิดของพุทธทาสภิกขุจึงมิใช่เพียงข้อคิดทางธรรม แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางทางรัฐศาสตร์ที่เน้นการจัดระเบียบสังคมด้วยธรรมะมากกว่าอำนาจ (บุญเรือน และอุดมเดช, 2564)

“รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ” เป็นแนวทางที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ทางการเมือง โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงระบบโครงสร้างหรือกลไกการบริหารจัดการแบบตะวันตก หากแต่เป็นการปกครองที่อาศัย “ธรรมะ” หรือ “หลักแห่งความถูกต้อง” เป็นรากฐานในการกำหนดทิศทางและวิธีการบริหารประเทศ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุด คือ “ความสงบสุขของประชาชน” ทั้งในระดับจิตใจและระดับสังคมโดยรวม แนวทางนี้มีจุดเน้นอยู่ที่ “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งคือการให้อำนาจของ “ธรรมะ” เป็นใหญ่กว่าความต้องการส่วนตัวหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มผู้นำในรัฐศาสตร์แนวพุทธจึงไม่ใช่เพียงผู้มีอำนาจในการสั่งการ หากแต่เป็นผู้ที่มี “จิตวิญญานแห่งการรับใช้” ประชาชน มุ่งหวังความเป็นอยู่ที่ดีของคนส่วนรวม และถือเอาการบริหารบ้านเมืองเป็น “หน้าที่ทางธรรม” ที่ต้องทำด้วยความเมตตา สติ และปัญญา ภาวะผู้นำตามแนวพุทธทัศนะจึงต้องมีลักษณะเด่น 3 ประการ ได้แก่ 1) ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำจะต้องวางตนเป็นผู้รับใช้ประชาชน มีใช้ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน 2) การบริหารด้วยปัญญาและเมตตา ใช้เหตุผลประกอบกับความเมตตา ไม่ใช้อารมณ์หรือแรงจูงใจที่เกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ และ 3) การสร้างความสมดุลระหว่างโลกธรรมกับธรรมะ รู้จักเชื่อมโยงความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เข้ากับหลักคุณธรรม เช่น ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ (หฤทัย คำเภา, 2564)

ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการของอิทธิพลที่ผู้นำใช้ในการจูงใจ ชี้นำ และโน้มน้าวให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานยินดีและเต็มใจปฏิบัติตามในทิศทางที่องค์กรหรือผู้นำต้องการ โดยใช้ทั้งอำนาจโดยตรงและอิทธิพลเชิงพฤติกรรม ในแนวทางของพระพุทธศาสนา ภาวะผู้นำมีได้เน้นที่อำนาจ แต่เน้นที่คุณธรรมและความสงบทางจิตใจ ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาจึงประกอบด้วยภาวะสองประการ ได้แก่ (1) ภาวะทางจิตใจที่บริสุทธิ์ มีเมตตาและหมดจากกิเลส และ (2) บุคลิกลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นผู้นำ เช่น มหาบุรุษลักษณะ พุทธทาสภิกขุ หรือ พระธรรมโกศาจารย์ เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปความเข้าใจพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยได้เผยแผ่ธรรมะด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ชัดเจน และเข้าถึงใจประชาชน ทั้งยังใช้ชีวิตอย่างสมณะ เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง มีความสามารถในการสื่อสารกับชาวต่างประเทศ และมีบทบาททั้งในระดับชาติและนานาชาติในการเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งแนวคิดและภาวะผู้นำของพุทธทาสภิกขุส่งผลต่อสังคมไทยในหลายด้าน ได้แก่ ด้านศาสนา เสริมสร้างความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเชิงเหตุผล ลดความงมงาย ส่งเสริมการเข้าถึงเนื้อหาธรรมะโดยแท้ ด้านการศึกษา สนับสนุนการบูรณาการหลักธรรมในกระบวนการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง ด้านสิ่งแวดล้อม สนับสนุนแนวคิดการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติ ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เช่น สวนโมกขพลาราม ด้านสันติภาพโลก เป็นผู้นำทาง

ความคิดที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งในระดับศาสนาและระดับสังคมโลก พุทธศาสนิกชนจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำเชิงพุทธที่มีอิทธิพลทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และแนวคิดของท่านยังคงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำที่เน้นคุณธรรม ความสงบ และประโยชน์ส่วนรวม (แสงอรุณ และอภิรักษ์, 2565)

จากแนวคิดดังกล่าว บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธศาสนิกชนในบริบทของรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการพัฒนาแนวทางภาวะผู้นำที่สามารถนำไปใช้ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการศึกษารัฐศาสตร์ที่มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่โดยที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองโดยตรง จึงไม่มีหลักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ แต่เป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรม ที่ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจะต้องประพฤติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ นานาชาติ และมนุษยชาติทั้งมวล การศึกษาวิชา รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จึงศึกษาโดยกำหนดกรอบแนวคิด โดยอาศัยหลักคำสอนที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการทางรัฐศาสตร์

การปกครองในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งในการปกครอง 3 ระดับ คือ

1. ระดับตนเอง คือระดับเบื้องต้น ในการรักษาควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจของตนเองให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สะอาดบริสุทธิ์จากความไม่ดีทั้งหลาย โดยการประพฤติ ภายใต้อำนาจระเบียบข้อบังคับที่จะต้องละเว้น ไม่ล่วงละเมิด และฝึกหัดขัดเกลาปฏิบัติตามหลักการเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ ประโยชน์สุขส่วนตนตามลำดับ ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้มีคุณความดีก่อน จึงควรสอนผู้อื่นภายหลัง” ยิ่งปกครองควบคุมตนเองให้เป็นคนดีมากเท่าไร ก็ยิ่งจะทำให้ตนเองมีความสุขมากยิ่งขึ้นตามลำดับขั้นของความดีเท่านั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าทำให้ตนเองเกิดบารมี เป็นผู้มั่งมี คือ ผู้มีความดีในตัวเอง สะอาดทั้งทางกาย วาจา ใจ ผ่องใสจากความเศร้าหมอง คือ ความชั่ว ผลที่ได้รับ คือ ความสุขทั้งกายและใจ บารมีและบุญก่อให้เกิดอำนาจ ที่เรียกว่า “อิทธิ” เมื่อมีอำนาจแห่งความดี คือ หิริและโอตตปปะแล้ว ก็สามารถปกครองควบคุมรักษาตนเองและผู้อื่นได้ทั้งโลก ตามพุทธภาษิตที่ว่า “วโส อสริยัง โลเก” มีอำนาจ (พลังแห่งคุณธรรม) ก็เป็นใหญ่ในโลกได้ โดยมีพระวินัยหรือศีล เป็นเครื่องป้องกันคุ้มครองกาย วาจา มีพระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาใจ โดยฝากกาย วาจาไว้ที่พระวินัย ฝากใจไว้ที่พระธรรมระเบียบและวิธีปฏิบัติในการปกครองตนเอง 3 วิธี คือ

- 1) ศील ควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน
- 2) สมာธิ รักษาคุ้มครองจิตให้ตั้งมั่นในความดีงาม
- 3) ปัญญา ชัดเกลากิจใจให้เข้าถึงความดีในขั้นที่ละเอียด เพื่อสร้างพลังความคิด

ฉลาด รอบรู้

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หมายถึง “คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุม ดูแลตนเองและบุคคลอื่น ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดี (Good government) และประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก โดยปราศจากผลร้ายใดๆ เป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและแห่งมวลมนุษยชาติ” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุ

ภาวะผู้นำในทัศนะของ “พุทธทาสภิกขุ” มิได้จำกัดอยู่ที่บทบาทการนำทางองค์กรหรือกลุ่มชนเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการ “หลุดพ้นจากอัตตา” เพื่อนำพาผู้อื่นไปสู่จุดหมายแห่งความสงบสุขและการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ภาวะผู้นำตามแนวคิดของท่านจึงมีพื้นฐานจาก “ธรรมะ” และ “ปัญญา” เป็นหลัก ไม่ใช่การใช้อำนาจหรืออิทธิพลในเชิงโลกีย์

แนวคิดของพุทธทาสภิกขุสะท้อนให้เห็นภาวะผู้นำที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่

- 1) ผู้นำต้องละอัตตา พุทธทาสภิกขุเน้นว่า ความยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) เป็นต้นเหตุของความทุกข์ การเป็นผู้นำที่แท้จริงจึงต้องเป็นผู้ที่สามารถวางตน ไม่ยึดถือสถานะ อำนาจ หรือผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก แต่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม การ “ปล่อยวาง” จากอัตตานี้ ช่วยให้ผู้นำมีจิตใจที่เป็นกลาง มีเมตตา และเป็นธรรม “เราควรฝึกเป็นผู้นำที่ไม่มีตน ไม่มีตัว ไม่มีเรา ไม่มีเขา มีแต่หน้าที่เพื่อประโยชน์ของมหาชน”

- 2) ภาวะผู้นำคือการรับใช้ด้วยเมตตา ภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธทาสภิกขุมีลักษณะคล้ายกับแนวคิด “Servant Leadership” ซึ่งผู้นำคือผู้รับใช้ผู้อื่น ผู้นำไม่ใช่ผู้ยืนเหนือ แต่เป็นผู้เข้าใจทุกข์ของผู้อื่น ใช้เมตตา กรุณา เป็นหลักในการบริหารจัดการ เพื่อให้ผู้อื่นได้พัฒนาทางกาย วาจา ใจ และมีความสุขร่วมกัน

- 3) ผู้นำต้องเป็นต้นแบบแห่งการปฏิบัติธรรม พุทธทาสภิกขุเน้นการเป็น “ผู้นำด้วยการกระทำ” ไม่ใช่ด้วยคำพูด ท่านดำเนินชีวิตอย่างสมณะ เรียบง่าย แสดงออกถึงความสงบเย็นทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งกลายเป็นแบบอย่างที่ทรงพลังสำหรับผู้คนรอบข้าง ทั้งนี้ยังสามารถ

เชื่อมโยงกับแนวคิด “Transformational Leadership” ที่เน้นการเป็นแรงบันดาลใจและการเปลี่ยนแปลงเชิงจิตวิญญาณ

1. ภาวะผู้นำของนักปกครองในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผ่านแนวคิดธัมมิกสังคม

พุทธทาสภิกขุได้นำเสนอแนวคิด “ธัมมิกสังคม” ซึ่งสะท้อนถึงภาวะผู้นำของนักปกครองที่ยึดหลักธรรมในการบริหารบ้านเมือง โดยชี้ให้เห็นว่า นักปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรม มีเมตตา และให้ความสำคัญต่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมในสังคม การปกครองควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม มิใช่อำนาจหรือระบบยุติธรรมที่ขาดความเป็นธรรม ในจกักวัดตีสสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะว่า ผู้ปกครองควรทำหน้าที่ในการปกป้อง ดูแล และอำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียม พร้อมทั้งให้ความเคารพต่อบัณฑิตผู้มีศีลธรรม และไม่ละเลยการสนทนาธรรม แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมาภิบาลแบบพุทธ ที่ไม่เน้นการลงโทษหรือการใช้อำนาจ แต่เน้นการหล่อหลอมจิตใจคนในสังคมให้ดำเนินชีวิตด้วยศีลธรรม พุทธทาสภิกขุยังมองว่า สังคมในปัจจุบันเสื่อมถอยจากศีลธรรมเพราะความโลภและการแบ่งแยกชนชั้น จึงเสนอแนวคิดแบบสังคมนิยมธรรมิกะ ที่มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อ พึ่งพาอาศัยกัน ไม่เอาเปรียบกัน แนวคิดนี้ช่วยคลี่คลายปัญหาระหว่างกลุ่มนายทุนกับแรงงาน และเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับธรรมชาติและจิตวิญญาณของมนุษย์มากกว่าระบบทุนนิยมที่มุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ คือการนำหลักธรรมมาเป็นรากฐานของการปกครอง เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นธรรมอย่างยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2546))

2. ภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ว่าด้วยเรื่องพระภิกษุ สามเณร ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาผู้นำทางจิตวิญญาณที่แท้จริง แม้ภายหลังการปรินิพพาน พระองค์มิได้แต่งตั้งผู้สืบทอดตำแหน่งศาสดาโดยตรง แต่ภารกิจของการเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้ถ่ายทอดต่อมายังพระภิกษุและสามเณร ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและนักเผยแผ่ศาสนาอย่างต่อเนื่อง พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบาย “ภาวะผู้นำ” ของพระภิกษุและสามเณรไว้อย่างน่าสนใจว่า ผู้นำทางจิตวิญญาณนั้นต้องดำรงตนด้วย ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัย ด้วยความเมตตาและกรุณา เพื่อให้ประชาชนเกิดศรัทธาและเข้าใจหลักธรรมได้อย่างแท้จริงหลักศรัทธา เป็นหัวใจสำคัญที่พุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญ ท่านกล่าวว่า “ศรัทธา” ในการเผยแผ่หมายถึงการสร้างเชื่อมั่นในคุณค่าของพระธรรมและศักยภาพของพระสงฆ์ผ่านการสั่งสอน การอบรม การแสดงธรรม ตลอดจนการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ เพื่อขยายจำนวนพุทธศาสนิกชนและเสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่ ภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ยัง

แสดงให้เห็นถึง ผู้นำเชิงปฏิรูป ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของจิตใจ โดยผู้นำทางจิตวิญญาณไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรม หากแต่ยังต้อง “เปลี่ยนแปลงภายใน” ของผู้ฟัง หรือผู้รับสารให้เกิดความตื่นรู้ทางธรรมะ และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้จริง ดังนั้น พระภิกษุและสามเณรในมุมมองของพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นผู้นำที่เชื่อมโยงหลักธรรม กับความเป็นจริงของสังคม เป็นนักเผยแผ่ที่มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่สามารถตอบสนองต่อโลก สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและพระศาสนา

3. ภาวะผู้นำตามแนวพุทธทาสภิกขุในทัศนะรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

ผู้นำในทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ ในทฤษฎีคือ ใช้ศีลธรรมในการปกครอง และควบคุม มวลชนโดยไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้อำนาจ มีการควบคุมมวลชนอย่างถูกต้อง เน้นระบบศีลธรรม มีธรรมคอยกำกับตลอดเวลายึดถืออุดมการณ์แบบโพธิสัตว์ เห็นประโยชน์ของผู้อื่นก่อนประโยชน์ ตน ส่งเสริมระบบแต่มีใช้เสรีภาพทางชนชั้น หากเป็นเสรีภาพที่ปราศจาก การตกอยู่ภายใต้กิเลส ใช้ ระบบเผด็จการโดยธรรม ตามหลักทศพิธราชธรรม โดยปฏิเสธความรุนแรง การต่อสู้แบ่งแยกใด ๆ โดยมีหลักมุมมองใหม่ ในการครองใจคน ดังนี้

1) หลักกัลยาณมิตรธรรมหรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ วัตถุประสงค์ หรือเป็นผู้รู้จักพูด โดยการที่จะเป็นนักพูดที่ดีนั้นต้องพูดให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ พูดให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ หรือพูดให้ผู้อื่นช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ ไม่ใช่การพูดเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง ได้แก่ พูด แจ่มแจ้ง(อธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจน) พูดจริงใจ(พูดจนคนยอมรับและอยากจะทำ) พูดเร้าใจ(พูด ให้เกิดความศรัทธา กระตือรือร้น) และพูดให้ร่าเริง(พูดให้เกิดความร่าเริง มีความหวัง ในผลดีและ ทางที่จะสำเร็จ) การเป็นผู้รู้จักพูดตามหลักการข้างต้น สามารถนำมาปรับใช้กับการพูดเนื่องใน โอกาสต่างๆ

2) หลักพรหมวิหาร 4 ประการ ในการบริหารงานทุกอย่างผู้นำจะต้องมีและสามารถ รักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง เข้าข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งหลักของอุเบกขานั้นจะคุมเมตตา กรุณา มุทิตา วัธอีกด้วย โดยการปฏิบัติหรือช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ก็จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง พรหม วิหาร 4 นั้นประกอบด้วย เมตตา ความเป็นมิตรไมตรีต่อผู้อื่น มีน้ำใจ พิจารณาดีต่อผู้อื่น กรุณา คือ ความต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ซึ่งถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ ผู้บริหารจะต้องมีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อนำไปสู่การแสดงออกที่ดีและเหมาะสม สำหรับตัวผู้นำ ถ้า สามารถแสดงออกได้อย่างดีและเหมาะสมแล้ว ก็จะนำไปสู่ศรัทธาจากบุคคลต่าง ๆ ในองค์กร และ ทำให้สามารถนำพาทุกคนไปในทิศทางเดียวกันได้ หลักพรหมวิหารสี่นี้เป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องยึดเป็น หลักธรรมในการบริหารงานเป็นประจำวันทั่วไป โดยเฉพาะกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน ลูกน้องหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ กับองค์กร โดยเมื่อบุคคลอื่นมีปัญหา มีทุกข์ เดือดร้อน ผู้นำก็

ต้องมีความกรุณาที่จะแก้ไขปัญหานั้นในขณะเดียวกัน เมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข ก็ต้องมีมุทิตา ที่จะช่วยส่งเสริม สนับสนุน และยินดีความสำเร็จของผู้อื่น ในช่วงสถานการณ์ปกตินั้นก็ต้องคอยดูแล เอาใจใส่ให้บุคคล (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544)

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธทาสภิกขุ มีความสอดคล้องกับแนวทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หรือ คุณสมบัติตลอดจนความสามารถของผู้นำในการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี มีความสามารถชักนำคนทั้งหลายให้ประสานกันและนำพาไปสู่จุดหมายที่พึงปรารถนาและยั่งยืนได้ ให้ซึ่งการได้มามีเสถียรภาพทางสังคมและการนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก ในการบริหารและการปกครองของสังคม

4.ทัศนะความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุต่อภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม

การจัดระเบียบทางสังคม (Social organization) เป็นกระบวนการที่มีขอบเขตกว้างขวางมากเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมปรากฏการณ์สังคมหลายอย่าง เริ่มจากการจัดให้มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ หลายอย่างเพื่อให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน เราอาจกล่าวถึงการจัดระเบียบระหว่างสามภิกษุ การจัดระเบียบสังคมของกลุ่มอาชญากร การจัดระเบียบสังคมของหมู่บ้าน จนถึงการจัดระเบียบสังคมของสังคมไทย หรือการจัดระเบียบสังคมของโลกก็ได้สังคมทุกประเภทจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบสังคมไม่มากก็น้อย ระเบียบสังคมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคมทั้งหลาย

หลักอัมมิกสังคมนิยม เรื่องความยุติธรรมและความเท่าเทียมของหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า อัมมิกสังคมนิยมเหมือนกับการจุดไฟบ้านรับไฟฟ้า สร้างอัมมิกสังคมนิยม ป้องกันสังคมนิยมบ้าคลั่ง ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ชาติเดียว อนุเดียวไม่ได้มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ซึ่งมีคุณค่าต่อสังคม ในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม

ทัศนะความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุต่อภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม

1) คุณค่าต่อสังคม อัมมิกสังคมนิยม โดยท่านเห็นว่า สามารถแก้ปัญหาและจัดระเบียบสังคมได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน โดยอัมมิกสังคมนิยมในฐานะช่วยให้สังคมอยู่รอดธรรมชาติ หมายถึง ปรากฏการณ์ทั้งหลาย กฎความจริง ที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะเห็นได้ว่าสาเหตุแห่งความเสื่อมมา จากการขาดศีลธรรม หากสังคมประกอบด้วยธรรมแล้วความเสื่อมจะไม่มีเลยมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว แนวคิดอัมมิกสังคมนิยมจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่น่าคนให้เข้ามาสู่คลองธรรม สังคมก็จะสงบสุข มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว

2) แนวทางปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตากรุณา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความรักในเพื่อนมนุษย์ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ดังคำกล่าวที่ว่า สุขัง สัมผัสสะ สามัคคี ความ

สามัคคีในหมู่คณะ นำสุขมาให้ ทั้งระดับปัจเจกชนและระดับสังคม หากสังคมสงเคราะห์กันสังคมก็เป็นสุข แม้ใน มงคลสูตรก็ได้กล่าวถึง การสงเคราะห์กันว่าเป็นมงคลอันประเสริฐ

ดังนั้น ภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคมแนวคิดใหม่มองว่า โลกอยู่ได้ด้วยสายใยแห่ง สัมพันธและพึ่งพาอาศัยกัน แบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า แตกต่างจากความคิดเก่าของสังคมมนุษย์ นอกจากนี้ นิยมตามแนวคิดท่านพุทธทาสช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้ง

5. ศึกษาเจตนารมณ์ของผู้นำในการใช้แนวคิดภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้

เจตนารมณ์ที่เด่นชัด ในแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ต้นแบบในการศึกษา มีการศึกษาทางคติโลกและคติทางธรรม และมีการเผยแผ่ด้วยเทคนิควิธีการ สื่อ เอกสารและสิ่งพิมพ์ที่หลากหลาย เช่น ทางวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ใช้สื่อศิลปะ สร้างโรงมหรสพทางวิทยุญาณ เป็นต้น อิทธิพลแนวคิดที่สำคัญและภาวะผู้นำของพุทธทาสภิกขุ ต่อสังคมไทยในปัจจุบัน และที่มีอิทธิพลต่อสภาวะทางความคิดและแนวคิด ต่อสังคมไทยมาก ที่สุดคือ อิทธิพลแนวคิดและภาวะผู้นำด้านการศึกษา โดยรณรงค์ให้เหล่าหลักคุณธรรม ศีลธรรม หลักจริยธรรมกลับเข้าสู่สถาบันการศึกษาให้ได้เรียนรู้ประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง การประยุกต์ใช้แนวคิดภาวะผู้นำ

ในทัศนะพุทธทาสภิกขุ ในการศึกษา ภาวะบริบททางความคิดของพุทธทาสภิกขุ ในแง่ของจิตวิทยาอิทธิพลทางความคิด มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation : IM) จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ฟัง คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม คือคำสั่งสอน และพระวินัย คือ คำสั่งที่มีคุณค่า (พระภิกษุภิกษุณี (เผด็จ ทตตชีโว), 2549)

บทสรุป

แนวทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทรรศนะพุทธทาสภิกขุเป็นหลักแห่งความผาสุกในสภาวะของผู้นำที่มีทัศนะตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ ตลอดจนจนถึงการแก้ปัญหาทางสังคม ซึ่งเป็นธรรมที่ประยุกต์ใหม่มีความร่วมสมัย เหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบัน แนวคิดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นภาวะผู้นำที่ค่อนข้างตระหนักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม จริยธรรม นี่คือนจุดเริ่มต้นการเป็นผู้นำในการริเริ่มใน ให้เหตุ ให้ผลและให้ทัศนะภาวะผู้นำ ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานความเป็นจริง และอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ในแง่รัฐศาสตร์ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อ นำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง

และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม คือคำสอนและพระวินัย คือ คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้านการปกครองตนเอง การปกครองหมู่คณะและการปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวมตลอดจนมีการปกครองโลกอยู่มาก ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล คือหิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรมปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและมีอิทธิพลด้านความคิดหลัก คือ ความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี วัฒนธรรม ความประพฤติดี

ทัศนภาวะผู้นำ ตามแนวพุทธอย่างชัดเจน ทางด้านวิถีและกระบวนการของท่าน ยังเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ สิ่งที่สะท้อนในวิถีแนวทางแนวคิดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในแบบวิถีแนวทาง รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายต่างประเทศ ทำให้ ได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก เป็นบุคคลสำคัญของโลก เหตุผลที่ยูเนสโกได้ประกาศยกย่อง “พุทธทาสภิกขุ” เป็นบุคคลสำคัญของโลก เพราะท่านได้เป็นผู้นำอุทิศตนเพื่อการเผยแผ่แก่นพระธรรมที่มีความร่วมสมัยและประยุกต์ใช้ได้กับทั้งระดับบุคคลและสังคม

เอกสารอ้างอิง

- บุญเรือน พงศ์เพชร และอุดมเดช ทองคำ. (2564). ภาวะผู้นำทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนากับการประยุกต์ใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 46(2), 89-105.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด.
- แสงอรุณ เกตุชนวัฒน์ และอภิรักษ์ ชนากุล. (2565). แนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธกับภาวะผู้นำเพื่อสันติสุข. *วารสารรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 13(1), 55-72.
- หุทัย คำม้าว. (2564). รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 1(3), 66-77.